

Aperitur exemplis ratio.

} per se noto principio, Id facias alijs quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem: Depositum cū primum petatur reddendum est. Quæ quidem lex plurimū verum habet: deficit tamen deficiente petitionis opportunitate ac rectitudine: puta dum qui penes te arma deposuit, furore correptus, vt faciat homicidium ea repetit. Pari modo ex illo principio, In pace & tranquillitate hominibus viuendum est, quod cunctis tanquā per se bonum notissimum est: sequitur hæc lex, Abstinendum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis rempublicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisque promissorum fidem seruet. Deficit tamen, dum causa emergit ob quam promissum implere turpe est. ¶ At quæris fortè vtrū quantum ad cogni{

Quæstio.

}tionem earundem conclusionum, quidpiam sit discriminis inter rationem practica & speculatiua. Nihil enim apparet quo differant: nam sicuti conclusiones practicæ non omnibus sunt æquè notæ: ita neque speculatiuæ. Tam vera inquam est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quā illud principium, Omnes duæ lineæ, vbi concurrunt constituunt angulum: tamen non est æquè nota. Respondetur.{

Responsio.

} Hactenū nullum esse discrimen: differt tamen, quod speculabilium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrine: scilicet quia non didicisti: ignorantia verò in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine rationem obtenebrante. Ex his fit consequens postrema conclusionis particula: nempe quod quanto conclusiones practicæ magis ad particularia coaptantur, minū innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio: Id nē facias alijs, quod tibi non vis fieri: proximè infertur mandatum illud Decalogi, Non mœchaberis. nam id fieri non potest sine coniugis iniuria. Si tamen rem arctiū perstringas, videlicet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licet illic pariter prohibeatur: tamen quia non habet connexam iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licet non pessimè institutas, ignorari queat. Imò nescio an apud aliquos barbaros fidei nostræ inscios, ignorantia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palā sequitur: Non falsum testimonium dices: quod cū iniuriam vetet, omnibus est compertissimum. Si autem strictiū inferas, Neque vllum proferas mendacium: non est ita notum. Imò inuenies in plebe qui putant iocosum & officiosum nullam afferre culpam. Atque hæc est ratio ob quam omnes prohibitiones secundæ tabulæ, quo patentiores essent, illorum sint expressè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tametsi vt homicidij nomine omnis læsio prohibetur: sic & nomine adulterij omnis turpitudine: & nomine falsi testimonij omne mendacium. Præceptorum autem Decalogi ignorantia nulli mortalium excusari vnquam potuerunt, etsi sua scelera fuco aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia contra interdictum homicidij humana cede cogitabant Deos suos placare ac venerari. De quibus Psalt. Immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs. Et Ci{

Cicero.

}cero in oratione quadam commemorat sua ætate Gallicas gentes eodem ritu pollutas: eademque feritatis immanitas fertur & populis Noui orbis esse solennis. Dæmones enim humani generis hostes illa cæcitate homines dementant, vt humano sanguine suam expleant inuidiam. Et Iulius Cæsar lib. 6. de bello Galli. narrat olim{

Cæsar.

} apud Germanos latrocinia nullam habuisse infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtendebant quòd iuuenes illo exercitio desidia & torpore excuterent, bellisque se gerendis adpararent. De his autem in præsentiarum satis.

AD primum igitur argumentum respondetur{

Ad primum argumentum.

} non esse Gratiani verba sic truncate legenda, Ius naturale est quod in lege & in euangelio continetur. Ac si doceat quicquid est in euangelio ad ius naturale pertinere. Sed iunctim cum verbis sequentibus, Ius naturale est quo quisque iubetur id facere quod sibi vult fieri &c. id quod in euangelio continetur. vt verba hæc, parenthesis sint, docens ius naturale plenè in euangelio contineri: non tamen id solum, sed & ius insuper diuinum. ¶ Ad secundum quod est{

Ad secundum.

} Arist. iam responsum est. Non quidem principia naturæ, sed conclusiones nonnunquam deficere. ¶ Ad tertium autem conceditur inclinationes na{

Ad tertium.

}turæ quæ homini competunt, in quantum sensibili animali, ad legem attinere fomitis: hoc est appetitus sensitiui, originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propriæ, tunc legi naturæ subduntur, puta rationi, cæterarum potentiarum moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

ARTICVLVS. V.

Vtrum lex naturæ mutari aboleri ve possit.

POST hæc facile est hoc quinto articulo duo perspicere quæ superiorum corollaria sunt: nempe vtrum lex naturæ aut mutabilis sit: aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur ergò quod sit mutabi{

Primum argumentum à parte negatiua. Secundum argumentum.

Isidorus.

}lis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legem vitæ. vbi circumscribitur glossa, legem scilicet literæ quantum ad correctionem legis naturalis. Et Isidò. li. 5. (quod est dist. 1. c. ius naturale.) ait communem omnium possessionem & libertatem esse de iure naturæ: cum tamen iam iure gentium, tum rerum diuisio, tum etiam seruitus inducta in orbem sit: est ergò lex natu{

Tertium. Tentatur alterum membrum quæstio nis duobus argumentis.

}re mutabilis. Sed & quod à nostris cordibus auelli possit, arguitur primò ex his quæ dicta sunt. Multæ enim fuere gentes adeò hebetes & morum prauitate tabefactæ, vt leges naturæ contrarias ediderint. Vnde super illud ad Rom. 2. Cum gentes quæ legem non habent etc. ait glossa, quod in interiore homine per gratiam{

Glossa. Quartum argumentum.

} innouato lex iustitiæ inscribitur, quam deleuerat culpa. Et quartò arguitur. Lex gratiæ efficacior est quàm lex naturæ: gratia verò deletur per culpam: ergò multò facilius deleri potest lex naturæ. ¶ In contrarium autem est decretum Gratia. distin. 5. cap. 1. Ius naturale{

Gratianus.

} non variatur tempore, sed immutabile semper permanet. & sententia August. 2. lib. Confes.{

Augustin.

} Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas.

AD hanc quæstionem facilima est per di{

Distinctio.

}stinctionem responsio: supposito enim primo interuallo quod inter principia eiusque conclusiones interiectum est, bifariam lex naturæ censi potest mutabilis.

Vno modo per additionem, quæ ei fiat: atque altero per distractionem. ¶ Statuitur er{

Prima conclusio.

}gò prima conclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta enim est illi lex diuina tam vetus quam noua duobus præcipue commodis. Vno scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nempe vt constaret non solum externos actus, verum & internos esse ad legis normam componendos: neque solum iura naturæ amicis deberi, verum & inimicis. Altero vt ea consilia quæ illi deerant supplerentur. Et hoc est quod gloss. Ecclesiast. 17. in primo argumento citata appellat correctionem legis naturæ, quæ facta est per legem literæ. ¶ Secunda con{

Secunda conclusio.

}clusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, vt scilicet quod prius fuit legis naturæ desinat esse talis iuris. At verò quantum ad secunda præcepta quæ sunt velut proximæ conclusiones, licet plurimum immutabilis sit, potest nihilo minus quandoque, sed raro, mutari propter humana impedimenta, vt articulo proximo expositum est. Nam & circa necessarias conclusiones speculabilium contingit ob mentis lippitudinem nonnunquam hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege fit, quam in rebus ipsis: veritas enim illius generalis præcepti, Depositum reddendum est, aut illius fides promissa custodienda: non mutatur nisi mutatis rebus ex quarum mutatione contraria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex, Esus carnum vinique potus salubris est hominibus, ob id in particulari mutatur, quod homo febris correptus est, cui talis victus nocuus fit. Vnde Aristot. 5. Ethico. c. 7. Ius inquit naturæ immutabile est, sicuti ignis vbique vrit: quod de primis principijs intelligit: de conclusionibus autem subdit, posse mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles sunt: sed apud nos, qui mutari possumus. Quo fit, leges triumphantium in regno cælorum nullatenus mutari posse: quia neque felices illi mutantur. Autoritas autem Isidori non sic intelligenda est, vt libr. 3. q. 4. dicturi sumus, ac si communem possessionem præcipiat aut seruitutem interdicat: aliàs ius gentium non potuisset tales leges reuocare: sed dicuntur hæc negatiue de lege naturæ: quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutem iussit. Restabat hinc tamen tractare an huiusmodi præcepta naturæ sint dispensabilia, cuius nimirum inde coniecturæ fiunt, quod Deus Abraham necem filij præcepit, & Osee vt fornicaretur, & filijs Israël vt depredarentur Aegyptios: hæc autem dubitatio inferius. q. 2. art. 8. propriam habitura est sedem. ¶ Tertia conclusio similis est{

Tertia conclusio.

} huic proximè. Lex naturæ quantum ad prima principia & præcepta non potest ab humana mente stirpitùs eradicari: potest tamen licet non plurimùm, sed rarò quantum ad conclusiones & secunda præcepta in aliquibus hominibus deleri. Conclusio non alio{

Suadetur conclusio.

} indiget testimonio, quàm quòd à superioribus petitur. Possunt enim Barbari tanta morum vitiositate perueriti atque errorum peruersitatibus offuscati, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id solùm in conclusionibus quæ longè à principijs distant, vt est officiosum mendacium, & simplex fornicatio: verùm & in his quoque quæ propinquiore, subindequæ lucidiores existunt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui Orbis qui nefandam turpitudinem contra naturam non solùm impunè permittebant, verùm nulla culpa denotabant. Qua vtique ratione fieri potest vt respublicæ & principes leges contra naturam instituunt secundùm verbum Isaiæ: Væ qui condunt leges iniquas. Et secundùm hoc intelligenda est illa glossa ad Rom. 2. quæ ait culpam deleuisse legem iustitiæ ab infidelium cordibus. ¶ Restant ergò{

Ad tertium argumentum principale.

} duo superiorum argumenta soluta. Ad tertium autem respondetur, quòd etsi gratia sublimior sit atque efficacior quàm natura, non est tamen nobis ingenita, & innata, atque; adeò neque tam penitus infixata: & ideò faciliùs per culpam nostram eradicatur, quàm lex naturæ.

QVAESTIO QVINta, de lege humana in genere. S. Thom. 1. 2. quæstio. 95.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm præter legem naturæ necessariæ nobis fuerint humanæ.

Tertium legum genus est humanarum, de quibus maiores extant disputandi rationes: quæritur ergò primò an præter legem naturalem necessariæ sint etiam humanæ. Et arguitur à parte negatiua: Primò,{

Primum argumentum partis negatiuæ. Augustin.

} quia (vt August. quem ex. 1. de lib. arb. q. proxima citauimus, ait) per legem æternam sufficienter omnia sunt ordinatissima: illa autem satis abundeque nobis per naturalem communicatur: ergò humanæ redundant. ¶ Secun{

Secundum.

}dò, lex mensura est (vt suprà diximus) nostrarum actionum: ratio autem non est rerum mensura: sed ipsa potiùs rerum natura, quam ratio inspicit, vt. 10. Meta. autor est Arist. ergò cùm leges humanæ à ratione proficiscantur, non habent legitimam rationem legum. ¶ Tertiò mensura, qualis est lex, debet esse{

Tertium.

} (vt ibidem Arist. docet) certissima: certitudo autem humanæ rationi de rebus gerendis, quæ singularia sunt ac mutabilia, competere non potest, secundùm illud Sapientiæ. 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentia nostræ: ergò à ratione humana nulla proficiscitur lex. ¶ Quartò altera via{

Quartum argumentum.

} arguitur. Esto humana ratio certa esse posset regula nostrarum actionum, multò commodiùs respublica viua hominum voce gubernaretur quàm positis legibus. Enimuerò cum iudex (vt. 5. Eth. cap. 4. autor est Aris.) sit ani{

Aristot.

}matum iustum, faciliùs congruentisque fieret ad illum recursum, quàm ad legem surdam & mutam. Nam cùm actiones in singularium vsu consistant, non potest humana lex (vt. q. sequenti videbimus) de omnibus prouidere, singularesque circumstantias prospicere, vt faceret sua prudentia iudex. ¶ In contrarium autem{

Isidorus.

} est Isidò. lib. 5. Etymol. cap. 20. & refertur inter Decreta distinct. 4. vbi ait, factas esse leges vt earum metu humana coërceatur audacia, tutaquè sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrēnetur audacia, & nocendi facultas.

QVæstionis huius solutio facilè ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Respondetur ergò duabus conclusionibus. Vna est: Necessarium prorsus{

Prima conclusio.

} fuit præter legem naturæ alias humanas pro rerum varietatibus, emergentibusque casibus ac negotijs condi. Conclusio hæc ex duabus radi{

Prima ratio

}cibus constat: videlicet & ex discursiuo ingenio nostro, & ex rerum indigentia. Enimuerò sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis vis est ex vniuersalibus principijs & indemonstrabilibus conclusiones deducere: easdemque in duplici differentia. Alias quippè necessarias demonstramus, vt in Mathematicis: alias verò propter ineidentiam consequentiæ sub opinione colligimus pro qualitate cuiusque scientiæ. Parimodo in practicis ex primis principijs (vt dictum est) præcepta Decalogi, quasi necessarias conclusiones exprimimus: & ideò sunt de iure naturæ. Sed tamen quia actiones nostræ in singularibus versantur, necesse est ex eisdem principijs obseruatis circumstantijs loci & temporis ad particularia descendere. Quapropter illæ regulæ hunc in modum constitutæ, quia non necessariò ex solis principijs naturalibus pullulant, sed rationis adminiculo constituuntur, humanæ leges nuncupantur. Vti sunt leges quæ in venditionibus & cæteris rerum commutationibus positæ sunt: sine quibus genus nostrum vitam nequiret transigere. ¶ Sed exur{

Obiectio.

}gat hinc quispiam fortasse aduersus Dei naturæque prouidentiam. Nunquid non prouidentiùs nobis fuisset consultum si lex ipsa naturæ vsque ad singularia doceret nos omnia. Arguitur enim hoc fuisse consultius: eò quòd ratio affectibus sæpe obscuratur: cùm tamen lex naturæ semper sit perspicua. Responde{

Solutio.

}tur omnia esse disposita secundum naturam nostram. Rationis enim ingenium ac natura est discurrere: & ideò sapiens Deus, naturaque sagax semina in nobis tantum posuit: quæ rationis cultura venirent ad frugem. Idque tam in speculabilibus quàm in practicis: videlicet tam{

Secunda ratio pro conclusione.

} in artibus, quàm etiam in moribus. Hinc ergò secundo colligitur nostra conclusio. Etenim vt quantum ad scientias creatus intellectus est cum principiorum lumine ex quibus ad diuersas scientiarum proles &

opinionones discurreret, diuersasque artes in lapide, ligno, & lana, alijsque materijs, nobis conducentes meditando excogitaret: nempè quibus vestimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Pari modo (vt autor est initio. 2. Ethic. Arist.) semina virtutum moralium in nobis iecit, quæ nostra disciplina & consuetudine culta ad messem albescerent. Disciplina autem morum potissima ac efficacissima est legum humanarum positio: ergò præter legem naturæ, quæ sementem facit necessariæ sunt leges humanæ, quibus vberius proueniant segetes. Tertiò ea{

Tertia.

}dem conclusio comprobatur. Lex naturæ licet regula sit morum vniuersalis, non tamen pœnas adhibet compulsorias, quæ tamen hominibus pro statu naturæ lapsæ necessariæ sunt: ergò præter legem naturæ operæpretium est pœnales leges adhiberi. Doctrina est Arist. 10. Ethic. cap. 9. vbi ait alios natu{

Aristot.

}ra, & alios consuetudine, atque alios disciplina fieri bonos. Natura quidem non est in nostra{

Probatio.

} potestate, sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales virtutum chorus genuisse videtur. Alij verò consuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamen disciplina non omnes satis institui possunt, nisi illi tantum qui consuetudine sunt præmolliti. Sicuti nouale antequam excipiat semina, curuo opus habet arâtro: ergò aduersus illos qui ad malum procliues sunt, ad bonum verò duri ac proterui, qui scilicet honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus vt vi cohibeantur à malo: & sic alijs vitam quietam relinquunt, & sibi mens inquieta, metu cauere iubeat. Est enim homo (cuius. 1. Polit. cap. 2. autor est Aristo.) vt perfectione suscepta optimum cunctorum animalium: ità si alienus fiat à lege, & à iudicijs, omnium pessimum. Sæuissima enim est iniustitia tenens arma: homo verò arma tenet per innatam prudentiam: quæ ideò legibus dirigenda est, metuquæ coërcenda. Atque hac de causa (vt. q. 1. diximus) leges condere non potest nisi vel respublica vel qui eius fungitur autoritate. Eademquæ ratione natura hominem genuit ciuile animal: nempè vt in societate legibus septus viueret.

AD primum igitur argumentum respondetur quod{

Ad primum argumentum.

} etsi lex naturæ participatio sit æternæ, haud tamen humana ratio totam virtutem principiorum naturalium apprehendere potest: nisi, quæ sua natura est, discurrendo. Haud enim quæ in principijs vniuersalibus delitescunt simplici intuitu, veluti intellectualis angelus cernit: sed ratiocinando aliud ex alio diducit. Ob idque vt in speculabilibus æterno lumine: sic & in practicis æterna lege dupliciter illuminamur. Primum suscipiendo generalia principia: secundò, vt discurrendo ex eisdem principijs alias particulares leges eliciamus: quæ cùm in eadem æterna lege præminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad vim directiuam legum. Sed & quantum ad coërciuam eadem penè ratio est. Lex enim naturæ malefactorum conscientias exulcerat, corroditque & percellit: atque vt ait ad Roman. Paulus:{

Paulus.

} cogitationibus satis accusat, vt possent cordati homines metu illo perculsi & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. Ait enim. 1. Confes. Augus. Iussisti Domine & sic{

Augustin.

} est, vt pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus. At quia sunt alij vsque adeò sensuum voragine submersi, vt non nisi quæ oculis obijciuntur extimescant, accumulari debuerunt humanis legibus sensualia supplicia. Ob idquæ ait Paul. iusto non esse le{

Paulus.

}gem positam: nimirum quòd lex naturæ, fidei radio illustrata ei abundat vt à malo retrahatur, alliciatur ad bonum. ¶ Atque hinc{

Solutio secundi argumenti.

} planè colligitur solutio argumenti secundi. Concedimus enim rationem non esse regulam primam, sed naturalem legem, quæ est æternæ imago: nihilo minùs illud exemplar ratio prospiciens leges exprimit humanas. ¶ Circa tertium autem diffiteri non possumus{

Ad tertium.

} leges humanas non ea vigere certitudine, qua speculatiuas conclusiones: eò quod non circa necessaria, sed circa singularia contingentia, varietati subiecta statuuntur. Neque opus est omnem mensuram infallibili certitudine pollère: sed satis est vt vnaquæque secundùm ingenium suæ materiæ fida sit. Et hæc est ratio quare leges humanæ non sunt, vti naturales, immobiles. ¶ Quartum argumentum gra{

Ad quartum.

}uioris est ponderis. Quæstio enim est quam Aris. 3. Poli. c. 11. tetigit: An scilicet respublica{

Aristot.

} meliùs ab optimo homine, quàm optima lege gubernetur. Definit autem meliùs legem quàm hominem dominari. Id quod &. 5. Ethi. c. 6. commemorauerat. Nempe quia facilius est{

Prima ratio quare melius lex quàm homo damnatur.

} vnum aut paucos prudentes inuenire legum conditores, quàm iudicum multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in vno sæculo satis sunt: qui verò ius dicant, impendiò quamplurimi sunt necessarij. Deinde quoniam leges longi{

Secunda ratio.

} temporis consideratione feruntur: iudicia verò breuissimè cogitantur: & ideò faciliùs hîc, quàm illic error contingit. Prætereà maximè{

Tertia ratio

} quod cùm leges de vniuersalibus & futuris constituentur, neque personas singulariter tangant, non conduntur personarum respectu: senator verò & iudex, quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & amore: ac potissimùm auaritia corrumpi. Quare melius est vt quàm maximè fieri possit cuncta legibus explicentur: iudicibus autem non nisi minima, quæ lege determinari nequeunt, relinquatur. Vnde ait quod qui legem præesse iubent, Deum præesse iubent & leges (vtpotè à quo ipse promanant:) qui autem hominem iubet præesse, adiungit bestiam sæuam: quia libido atque ira obliquos agit etiam viros optimos, dum sunt in potestate. Iudices ergò non leges ipsi, sed (vt 5. Ethi. ait Arist.) legum debent esse fidi custo{

Aristote.

}des. ¶ Et per hæc respondetur ad quoddam argumentum, quod sibi Aris. ibidem de{

Argumentum Aristot. vbi suprà.

} artificibus opponit. Conducentius enim, ait, ad corporis salutem apparet vt medicus prudentia sua quàm literarum præscriptis alligatus ægroto medeatur. Nam multò satiùs particulares circunstantias morbi sic habebit perspectas: ergò eadem ratione salubriùs singulari hominum

prudencia, particularibus euentibus informata, poterit gubernari
respublica, quam præscriptis legibus. Responsum inquam duplex est.
Primum{

Solutio prima.

} enim negatur, medici prudentiam quicquam valere nisi per artem
medicam fuerit instructa: certiùs enim per artem quàm sine ipsa fit
curatio. Deinde medicis non tam crebrò accidere po{

Secunda solutio.

}test vt corruptum habeant animum ad necandum infirmum, quam
iudicibus ad sententiam ferendum vel in fauorem vnus partis vel in
perniciem alterius. Et ideò periculosius est iudicis arbitratui iudicia
permittere, quàm medici. Nihiloseciùs cùm de fide medici timeatur, nempe
dum in suspitionem venit quod pretio corruptus vel odio saluti infirmi
insidiatur, oculatiùs obseruandus est vt artis præscripta ad vnguem
seruet. Quin verò addiderim periculosum esse{

Periculosum & temerarium est medicum suas proprias opiniones
atque existimationes arti anteferre. Quarta ratio.

} maximè & temerarium vt medici suas proprias opiniones &
existimationes scientiæ & arti anteferant. ¶ Sed quò ad iudices
reuertamur: Accedit huc quartò quod (vt idem ait Philosophus. 10. Ethi.)
lex dum probitatem iubet, licet hominem à voluptatibus cohibeant,
nemini molesta est aut odiosa, quemadmodum iudex, qui facilè in
suspitionem venit, an odio aliòve affectu fuerit infectus. Quapropter
(vt hinc ego colligo) principum pædagogi & consiliarij hac vti debent
cautela, vt quando ipsi non audent patronos suos repræhendere, leges
virtutum historiasque legendas porrigant, quæ inuidiam non generant, &
mores instituunt. ¶ Ad reliquam autem argumenti difficultatem
respondentes fatemur minutiora illa, quæ legibus comprehendere non valent,
iudicis esse arbitratui relinquenda, vt. ff. de legib. l. non possunt.
sancitur. Eò quod dum omnia legibus complecti non possumus, quædam
negligimus, nè cunctorum iacturam faciamus: eorum instar, qui
ingruente tempestate, quædam in aquas insanas exonerant, vt naui reliqua
seruent. Quocircà iudex præter animi rectitudinem apprimè scientiæ ac
prudentiæ indiget, vt legum vniuersalia dextrè valeat ad singularem
euentus accommodare.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm omnis humana lex à naturali deriuetur.

SECUNDUS articulus est, vtrùm omnis humana lex à naturali deriuetur.
Arguitur enim primò à{

Primum argumentum à parte negatiua. Aristot.

} parte negatiua: Iustum ciuile (vt. 5. Ethi. c. 7. ait Aris.) est
illud quod à principio nihil differt sic vel aliter fiat: id autem
quod ex lege naturæ dimanat, etiam ante legem humanam referebat: non ergò
omnis lex humana à naturali deriuatur. ¶ Secundo,{

Secundum. Arist. Isidorus.

} ius positium (vt illic ait Arist. & 5. lib. Isid.) contra
naturalem diuiditur: ea autem quæ à naturali lege descendunt non
diuiduntur contra ius naturale, imò sunt eius germina: ergò leges humanæ
minimè à naturali deriuantur. ¶ Tertiò, lex naturæ (vt ibidem ait
Aris.) eandem{

Tertium argumentum.

} vim habet apud omnes: leges autem humanæ non item: sed vnaquæque respublica suis proprijs fulcitur: ergò non omnes à lege naturæ oriuntur. ¶ Quartò, omnium quæ à lege natu{

Quartum.

}ræ fluunt naturalis ratio reddi potest: non autem omnium quæ à maioribus constituta sunt: vt Iulianus ait. ff. de legib. l. non omnium. Non ergò omnes humanæ leges à naturali deriuantur. ¶ In contrarium autem faciunt Ciceronis verba libr. 2. de Inuentio. Res à natura{

Cicero.

} profectas & à consuetudine probatas legum metus & religio sanxit.

AD quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Vna est: Omnis lex humani{

Prima conclusio.

}tùs posita, si recta est, à lege naturæ deriuatur. Quinimò tantùm habet rectitudinis rationisque legis, quantum à lege naturæ recipit. Lex etenim (vt arti. proximo latiùs patebit) nisi iusta fuerit, lex non est. Imò (vt ait. l. de lib. ar. Augu.) in tantum habet legis virtutem in quan{

Augustin.

}tum participat rationem iustitiæ. Ex hoc sic{

Argumentum pro conclusione.

} arguitur: iustum & rectum in rebus humanis secundum rationis regulam existimandum est: rationis autem regula (vt nuper dicebamus) est rerum natura, quam veluti exemplar intueri in suis cunctis actionibus debet: ergò leges humanæ, vt quæ ab ipsa ratione fabricantur, à naturali cunctæ nascuntur. Neque verò (vt suprà diximus) vetat leges humanas duabus mensurari regulis, æterna scilicet & naturali: quarum hæc participatio illius est. Enimuerò vt architectus ex concepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit quæ ministro regulæ sunt, quas cudendo & serrando sequi debet: sic Deus æternam suam legem nobis impressit quæ esset sicut certum illius signum. Quapropter dum legem naturæ imitamur, æternam tenemus. Vnde Cicero libr. 2. de legib. lex in{

Cicero.

}quit est iustorum, iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt ac tuentur bonos. ¶ Secunda{

Secunda conclusio.

} conclusio. Bifariàm quippiam à lege naturæ deriuatur. Vno modo ceu conclusio ex principijs deducta: atque altero vt specifica determinatio alicuius communis generis. Ex illo enim principio, Quod tibi non vis, id nemini fa{

Declaratur conclusio.

}cias, sequuntur illæ conclusiones: Non occides, non furtum facies etc. sed ex illo quod est, Omnis virtus præmio digna est, & vitium pœna: lex humana sanxit sicarium latronemque suspendi, hæreticumque comburi. Vbi commune supplicij genus ad particulare trahitur. Quemadmodum artifex formam domus in communi conceptam ad peculiare fabricas accommodat, vt hæc sic, illa aliter construatur. Et patet inter hos deriuationis modos latum discrimen. Prior enim fit per viam syllogismi. Cuius vtræque præmissa est naturaliter nota: scilicet, Quod tibi non vis, alteri nè facias: nolles occidi, neque tuis bonis expoliari, nec in tua

vxore iniuriam pati: ergò non homicidium, non furtum, non adulterium facies. Posterior verò non fit hoc pacto. Ex hoc enim quòd omnis malus est puniendus, rectè instruitur syllogismus, quòd si iste est malus, iste puniatur.

Hoc tamen vniuersale, id est, sumptum cum distributione non est illud quod per legem positivam secundo modo determinatur: sed vniuersale genus, quod ad suas applicatur species. Vt si improbus pœna plectendus est, talis, scilicet fur, puniatur tali pœna: quod non sequitur per similem syllogismum, sed per humanam existimationem qua culpæ admetimur pœnam. Fit enim sic collectio. Omnis malus est puniendus: latroni autem congruens supplicium est suspendium, hæreticoquē incendium: ergò sic sunt puniendi. Posterior verò assumpta non est naturalis cognitio, sed humanum arbitramentum. ¶ Hinc sequitur conclusio{

Tertia conclusio.

} tertia. Derivatio legis humanæ ex naturali quæ fit per viam conclusionis non est constitutio nova talis operis in genere virtutis, sed explicatio virtutis quæ in principijs naturalibus latebat. Etenim, Non fornicaberis, {

Explanatur conclusio.

} Depositum redde, & Decalogus, ante humanam ratiocinationem erant virtutes, latentes tamen in principijs naturalibus: sunt autem explicitus posita nè quis sibi eorum ignorantiam prætexeret. Secunda verò derivatio est nova constitutio operis in esse virtutis. Iure enim naturæ non erat virtus latronem occidere aut hæreticum: nam lex naturæ tantum dicebat vt punirentur: sed lex humana fecit eorum interfectionem esse virtutem. Pari modo lex naturæ, veluti generale principium est. Temperatè & frugaliter viuendum est, quatenus corpus expeditius possit animo inseruire: ex quo non propalàm sequitur abstinendum esse à carnibus, aut semel tantum in die reficiendum: sed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet esse temperantia: & ideo humana lex constituit abstinentionem carniū sub virtute temperantiæ, vbi antè non erat. Eodem modo, Sabbathā sanctifices: determinauit ad hoc vel illud festum colendum, atque ad sacra audienda. Quo fit vt quemadmodum ait S. Tho.{

D. Thomas.

} leges humanæ prioris generis vigorem habeant suum in lege naturæ: illæ verò posterioris ordinis, minimè. Quòd si supremam huius{

Absolutissima ratio conclusionis.

} rationem perscruteris, hæc est, vt reor, quòd conclusiones in suis principijs actu continentur: species autem in genere non nisi in potentia: vt patet in Prædicab. Animal enim non continet omnes species actu, aliàs quodcunque animal esset omnium specierum. Obidque leges illæ quæ per contractionem generis ad speciem constituuntur vigorem non habent nisi in illa minori, quam ratio humana constituit: scilicet viuendum est temperatè: huic autem tempori & genti hæc temperantia congruit: ergò in Quadragesima à carnibus abstinendum est.

PRimum igitur argumentum per hanc{

Ad primum argumentum.

} proximam sententiam dissoluitur. Appellauit enim Philosophus. 5. Ethico. iustum{

Aristot.

} legale id quod est merè ciuile, id est, quod secundo modo deriuatur
 ex naturali: quod ideo antequàm stabiliretur non erat virtus: ac
 subinde neque referebat sic vel aliter fieri. Secùs de altero
 deriuationis modo. Vnde per hanc distinctionem articulo quarto diuidemus
 ius humanum in ius gentium & ciuile. ¶ Parique modo respondetur ad
 secundum ar{
 Ad secundum argumentum.
 }gumentum, ius humanum, non quodcunque sed ciuile quod secundo modo
 deriuatur à naturali, diuidi contra ius naturale. ¶ Ad ter{
 Ad tertium.
 }tium autem respondetur, ius naturale, quod Aristot. ait eandem habere
 potentiam apud omnes, consistere in principijs: nam conclusiones, &
 præsertim specificas determinationes, ipse ibidem agnouit variari apud
 varias nationes. ¶ Ad quartum respondetur quòd{
 Ad quartum.
 } Iurisperitus in lege citata non negat, eorum quæ à iure naturæ per
 modum conclusionum eliciuntur, posse rationem reddi: eorum autem quæ
 secundo modo deriuantur, quia seniorum consultatione per experientiam &
 prudentiam statuta sunt, veluti vniuersalium specificæ determinationes,
 non est semper exigenda ratio, sed eorum experientiæ, & prudentiæ habenda
 fides: vt. 6. Ethicor. author{
 Aristot.
 } est Aristoteles.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm legis humanæ qualitates rectè ab Isidôro describantur.

CIRCA alias legum species nihil opus est qualitates perscrutari in
 quibus earum rectitudo posita sit: videlicet circa legem æternam,
 naturalem, & diuinam. Nam illæ innata natura sua bonæ & rectæ sunt.
 At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare
 necesse est quibus debeat lex conditionibus exornari, vt sit bona.
 Eadem autem Isidô. lib. 5. cap. 21. hoc ordi{

Isidorus.
 }ne ponit: Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis, secundùm
 naturam, secundùm patrię consuetudinem, loco temporique conueniens,
 necessaria, vtilis, manifesta quoque, nè aliquid propter obscuritatem in
 captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium
 vtilitate conscripta. Et refertur dist. 5. can. Erit autem. ¶ Arguitur
 autem non esse{

 Argumen. 1.
 } necessariam tam longam qualitatum seriem: nam suprà cap. 3.
 compendiosiùs dixerat, lex erit omne quod ratione constiterit duntaxat
 quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti
 proficiat: superuacanea ergò fuit prolixior oratio. ¶ Secundò,{

 Argument. 2.
 } consuetudo distinguitur à lege scripta, vt author est idem Isidô.
 dist. 1. ergò lex non fertur secundùm consuetudinem. ¶ Tertiò,{

 Argumen. 3.
 } necessarium dupliciter vsurpatur. Vno modo pro eo quod impossibile est
 aliter se habere, de quo non est necessaria lex. Ridiculum enim esset
 legem sancire, vt quæ in vtero habet partum ædat: necessarium autem ad

consequutionem finis idem est quod vtile: repetitio ergò eiusdem fuit dicere, Vtilis & necessaria. ¶ Quartò denique arguitur. Nonnunquàm{
Argumen. 4

} iniquum est ad legis rigorem iudicare: sed est operæ pretium eam veluti Lesbiam regulam ex æquo & bono ad rerum euentus inflectere, vt. 5. Ethicor. cap. 10. author est Arist. ergò non est vsque adeò legi necessarium vt sit iusta. ¶ In contrarium autem facit authoritas Isidôri.

AD quæstionem respondetur vnica con{
Conclusio responsiua.

}clusione. Optimè Isidô. bonitatem legis suis numeris circumscripsit: priùs quidem compendio, pòst verò explicatiùs. Duo nanque est in lege considerare penes quæ conditiones bonæ legis exigendæ sunt, & examinandæ. Est enim lex & præscripta forma quæ humanas actiones in debitum finem ducit: & prætereà mensura & regula ad exemplar æternæ naturalisque legis posita. Si autem consideretur vt forma ducens in finem, necesse est vt talis sit, qualis ad eundem conducit finem secundùm Philosophum. 2. Physi. serræ nanque{

Aristot.

} talis est necessaria forma, qualis fuerit ad serrandum aptissima. Si autem consideretur vt regula & mensura, debet esse ad æternam & naturalem expressa. Finis autem humanæ legis est hominum vtilitas: vt. ff. de legib. l. Nulla. refertur: hoc est salus eorum, morumque suorum institutio vt tranquillè & fœliciter viuant. Prima ergò bonæ legis conditio ad legem spectat æternam, quæ fons est totius rectitudinis. Et hoc est quod ait Isidô. religioni congruens: nempe qua Deus colitur, qui primus statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc enim ipsum & Plato. 1. de legibus,{

Plato.

} agnouit. Secundum quod legi humanæ tribuitur, est in ordine ad naturalem, quæ alterum est eius exemplar. Et hoc est quod illic subdit, dicens, Quod disciplinæ conueniat. Disciplina enim (vt Plat. 2. Dialogo de legib.{

Plato.

} docet) est puerorum educatio, morumque nostrorum institutio. Idem ergò est disciplinæ conuenire, quod regulam esse moribus componendis appositam. Quæ quidem disciplina tradenda hominibus est secundum eorum naturam. Restat ergò tertium respectu finis vt lex saluti incollumitatieque hominum proficiat. Vocatur enim hîc salus optima animi dispositio, qua ab ingruentibus affectionibus & morbis, qui nostra sunt calamitas, præseruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc enim propior est nostra salus quàm cùm credidimus. ¶ Ad has tres qualitates (vt author{

Legis omnes qualitates reducuntur ad tres.

} est S. Thom.) reducitur aliarum numerus. Explicatiùs tamen oratorum more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. Enimuerò cùm regula sit virtutum quarum{

D. Thomas. Explicantur sigillatim legis conditiones.

} præmium est honor, nihil est legi antiquius quàm quòd sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuinitùs expetendus est, optimè quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit. Tametsi & hoc quoque{

Lex honesta

} eâdem voce doceatur, vt nè sit turpis: videlicet quæ oculos & aures offendat: vti erant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorum templorum. Videlicet lex Bacchanaliorum, quæ crapula celebrantur, & obscena hominum nuditate. Esset prætereâ inhonesta lex quæ ingenuos ac illustres magnates eodem infami supplicio quo latrones puniret. Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ conueniens, declararet, quod ad legem naturæ diximus pertinere, subiungit: Iusta, possibi{

Iusta lex & poßibilis.

}lis. etc. In tribus enim humana disciplina posita est. Primùm vt rationi sit adæquata, eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iusti{

Argumentum.

}tiæ consistit. Quòd si arguas nihil esse honestum quod non sit iustum, & ideo esse frustraneam repetitionem, honesta & iusta: Responde{

Solutio.

}tur, si iustum vniuersaliter accipias pro omni virtute, idem est quod honestum: attamen iustitia, specialis virtus, est pars, hoc est, vna ex quatuor speciebus honesti: vti secundùm Aristot. ait Cicero. 1. de Offic. Est enim hone{

Cicero.

}stum idem quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales. Dicere ergò honesta & iusta, specificatio est generis per speciem. Secundò, Humana disciplina in hoc consistit, quod sit in nostra facultate more & vsu legum præscripta sequi. Et hoc est quod ait, possibilis secundùm naturam: hoc est secundùm conditionem eorum quibus lex ponitur. Sed ais Nomine ipso iustitiæ includitur possibilitas:{

Alter scrupulus.

} Nam quod impossibile est, iustum esse nequit: Respondetur quòd hoc etiam concessio, ne{

Responsio.

}cesse fuit depromere qualis sit possibilitas legis. Nempè quæ sumi debet ex ciuium ingenio & conditione: Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod est non difficile. Bifariàm enim Philosophus. 1. de Cæl. accipi ait{

Aristot. Gemina acceptio impoßibilis.

} impossibile. Vno modo simpliciter: & altero pro eo quod non bene non facilè factibile est. Debetque possibilitatis ratio pro personarum qualitate pensari quam Isidò. naturam vocat. Non enim pueris & etate nondum firmis senióve confectis eadem imperari exercitia debent & laborum grauamina, quæ alijs firmioribus & validioribus. Neque tot ieiunia aut spiritualia officia sunt lege à sæcularibus exigenda, quot à religiosis monachis. Tertiò requiritur ad debitam disciplinam, vt lex sit omnibus circumstantijs vestita. Circumstantiæ autem sunt, tempus & locus. Et ideo ait{

Lex debet esse loco & tempori congruens.

} secundùm consuetudinem patriæ, loco & tempori conueniens. Nam cùm rerum natura mutari non possit, quæ in diuersis regionibus diuersa fert hominum ingenia & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minùs mortis timidi, ferique magis & truces: & ideo inter illos nonnulla scelerum genera atrocissimis supplicijs vindicantur, qua Hispanis non sunt præ nimio eorum horrore congruentia. ¶ Cætera verò qua fequuntur ad finem legis, humanam scilicet salutem spectant. Debet enim lex homines &{

Lex necessaria & utilis

} à malo retrahere, & in bonum promouere. Propter primum, dicitur necessaria, scilicet ad cauendum incommoda, & nocumenta quibus

peruertimur: propter secundum dicitur, vtilis. Vtile enim idem est quod medium ad finem accommodum. Quare, necessarium, in proposito non vsurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab vtili, quòd respectu sunt diuersorum effectuum. Vnde id maximè legiferi deberent considerare nè legum multi{

Legum multitudo, vitiosa.

}tudine subditos obruerent: sed illis essent tantum contenti, quæ sunt penitus necessariae: nam ipsa multitudo fit statim impossibilis. Vnde illicò efficiuntur veluti aranearum telæ, quibus muscæ arcentur, non leones. Legum inquam immodica turba hoc solum præstat, vt boni & mites, qui legibus non indigent, circumsepti viuant: peruicaces autem & indomiti leges plures habeant, quas pessundent ad suas explendas libidines. ¶ Sed ad eundem finem legis perquam maximè decens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, nè ad captandos ignorantes muscipula fiat: sed sit vsque adeò manifesta, vt transgressorum nemo possit non eam intellexisse. Vnde eodem titulo de legib. & constitu. legimus, Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent: vt vniuersi præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. ¶ Denique vt eundem legum finem palàm Isidô{

Isidorus.

}rus indicaret, quasi omnium compendium conclusit dicens: Nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac sola ratione interest, quòd ille in commune bonum, hic autem in suum priuatum cuncta refert: sic & inter legem bonam & malam hoc idem est interstitium. At verò cum alijs modis & respectibus leges possint pro priuato commodo constitui, ille esset omnium pessimus ac pestilentissimus si lucri gratia conderentur. Videlicet, vt vel transgressorum mulctis, vel dispensationum frequentia, legislatorum ærarium ditesceret, aut aulicorum res augerentur. Optimè ergò ait. 1. de lib. arb. August. quòd lex iniusta non est lex. & ele{

Augustinus.

}ganter. 2. de legib. Cice. Constat profectò ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam & beatam, conditas esse leges: eosque qui primùm eiusmodi scita sanxerunt populis, ostendisse ea se scripturos atque laturos, quibus illi scriptis susceptisque, honestè, beateque viuerent: quæquæ ita composita, stataque essent, eas leges videlicet nominârunt. Ex quo intelligi par est eos qui perniciose & iniusta populis iussa descripserint, cum contrà fecerint quàm polliciti professique sint, quiduis potiùs tulisse quàm leges: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus? Lex, regula est: regula autem nisi recta sit, suam non retinet naturam: lex verò iniusta, obliqua est: nihil ergò minùs quam lex.

PRimum igitur tertiumquæ argumentum quæ suprà obiecimur, planè soluta sunt. ¶ Ad secundum autem respondetur. Quòd{

Ad secundum.

} consuetudo antequàm scripta sit vim habet legis, vt. ff. de leg. 1. diuturna. & 1. sed ea ait Iurisconsultus. differt tamen à lege quæ reipublicæ consensu scribitur. Debet autem lex poni quæ cum patriæ consuetudine non pugnet: nisi consuetudo abiectu digna sit. ¶ Ad quar{

Ad quartum.

}tum argumentum respondetur, quòd cùm humanarum rerum casus tantæ sint varietati subiecti, nullatenùs queunt leges tanta constitui certitudine, quin quandoque sint ex æquo & bono interpretandæ. Nam & lex ipsa naturalis de reddendo deposito deficit dum ab eo petitur qui nocere parat. Pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit cùm quis vxorem occidit in adulterio deprehensam. Quapropter (vt eodem citato loco ait Arist.) defectus huiusmodi non sunt in le{

Aristot.

}ge, sed in rebus ipsis humanis, quarum casus nequeunt certius comprehendì. Qua vtique{

Lex similis regulæ Lesbiæ.

} de causa appositissimè lex comparatur regulæ Lesbiæ. Erat enim insula vbi lapides, præ sua intractabili duritie, nequibant cudendo quadrari vt adaptarentur ad regulam. Et ideo vice versa regula, quæ idcirco non ferrea sed plumbea erat, flectebatur vt gibbositati lapidis adaptaretur: quò secundum regulæ curuitatem deprehenderetur in muro sedes, vel sterneretur locus cui aptius insideret. Vnde fit consequens vt cùm lex ob necessitatem ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Arist. obliquitatem non tribuerit vitio, sed laudi, propter inconstantiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem necessitatem meritò malè audit regula lesbia. Puta dum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alias ob causas non mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm conuenienter Isidò. & qui illum sequuntur ciuiles leges iusque humanum diuidat.

TANDEM in hoc postremo quæstionis articulo videndum est vtrùm diuisiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur{

Prima ratio à parte negatiua.

} à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tam Isidò. quàm leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt patet dist. 1. & ff. de Iust. & Iure. vbi post ius naturale quod contra humanum opponitur, subsecatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potius ad naturale pertinere videtur quam ad ciuile: quandoquidem conclusio est naturalis iuris: quare Isidò. ipse qui dixerat, ius naturale esse commune omnium nationum, subdit ius gentium inde sic appellari quòd ipso omnes ferè gentes vtuntur: ergò inepta est diuisio. ¶ Secundò arguitur. Fit alia legum diuisio in leges sa{

Secunda ratio.

}cerdotum & militum, quæ quidem sumitur ex diuersis officijs: igitur cùm penè innumera sint officia opificiaque reipublicæ, in infinitum producenda esset illa diuisio. ¶ Tertiò{

Tertia ratio

} arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatusconsulta, & plebiscita, & alia id genus: hæc autem tantùm materialiter differre videntur, videlicet tanquàm leges à pluribus vel paucioribus positæ: non autem formali ratione iubendi. materialis verò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum: sicut si dicas leges Atheniensium vel Lacedæmoniorum vel Romanorum: illa ergò nequâquam est artificiosa diuisio. Et eodem modo impugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliam, Iuliam, Semproniam, & alias quæ à solis authoribus

sortiuntur diuersa nomina. Cùm enim absque numero sint authores, absque arte fit talis diuisio. ¶ In contrarium facit tum Isidô. tum etiam legis pru{

Isidorus.
}dentum autoritas.

QVæstio præsens vnica conclusione dis{
Conclusio responsiua.
}soluitur, quæ est hæc: Ius humanum, vt idem sit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnumquodque enim genus{
Ostenditur conclusio.
} secundùm id quod in eius ratione continetur per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter: non autem penes id quod sibi forinsecùs accidit: sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est, vel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale: non tamen in album & nigrum, sicut coloratum: in ratione autem legis humanæ quatuor per se includuntur: ergò tot modis potest in species diuidi. Primum nanque quod legi humanæ per se competit, est deriuari (vt arti. 2. diximus) à iure diuino: idque dupliciter contingit: scilicet & per modum naturalis illationis, & per modum arbitrariæ determinationis: igitur penes has differentias primùm omnium distribuitur ius humanum in ius gentium & ciuile. Dicitur enim ius gentium quicquid mortales ex principijs naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & tranquillitate sustentanda est & confouenda. Inde, subsumpta altera præmissa quòd natura corrupta in communi viuens neque agros coleret diligenter, neque in pace viveret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem principio elicuerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequiuerat hostis in bello. Rursùs ex eodem principio, subiuncta altera præmissa, scilicet quod homines, ciuile animal, sustentare se nequeunt nisi vicarijs se operis mutuò iuuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignorationis, aliarumque commutationum, pactorum & conuentorum: vt habetur. ff. de Iust. & Iure. l. Ex hoc iure. quibus humana societas colligatur & sustinetur. Quicquid verò per modum determinationis generis per speciem constitutum est, ius appellatur ciuile. Vnaquæque enim ciuitas, aut respublica sua sanxit particularia scita. Vt ex illo naturali principio, Deus sacrificijs colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia, bouum scilicet aut caprorum: & (vt ait 5. Ethico. Arist. cap. 7.) capram dijs, sed non{

Aristot.
} duas oues mactare. Sacrificia verò antiquæ legis diuinitùs instituta sunt: & sacrosanctum nostrum Eucharistiæ, ab ipso redemptore, qui factus est pro nobis hostia & sacrificium. Leges etiam (vt dicebamus) pœnarum quibus diuersis maleficiorum generibus diuersa sunt supplicia decreta, ad ius ciuile pertinent. Itaque ius naturale absque vlla ratiocina{

Discrimen in ter ius naturale, gentium, ac ciuile.
}tione scriptum est in mentibus nostris: ius autem gentium naturali ratiocinatione, absque hominum conuentu, & longo consilio inde elicatum: ius autem ciuile arbitrato hominum in vnum coëuntium concilium constitutum. Vnde Isidô. lib. 5. cap. 5. quod refertur dist. 1.{

Isidorus.

} Ius, inquit, ciuile est, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanaque causa constituit. ¶ Vnus hinc tamen obori{
Scrupulus.

}tur scrupulus, responso dignus. Consequens enim ex his fieri videtur præcepta Decalogi esse de iure Gentium: quandoquidem (vt suprà visum est) ex principijs naturalibus, ceu conclusiones eruuntur. Consequens autem hoc falsum est: nam quantum ad radicem de iure naturæ censentur: quantum verò ad explicationem & positionem, de iure Diuino, tum antiquo, tum etiam Euangelico. Ad hoc{

Solutio.

} tamen respondetur quòd ratione originis omne ius gentium dicitur de iure naturæ licet ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentium. Obidque nihil vetat si ante legem scriptam Decalogus censeretur posteriori modo de iure gentium. Tametsi propter euidentiā proximæ illationis, forsā non sortiretur nomen nisi iuris naturæ. Nam est Decalogus adeò patens, vt principijs naturalis iuris sit proximus. At verò quoniam caligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata sunt, nomen obtinuerunt diuini iuris. Non quòd supranaturalia sunt, sed quia Deo authore exposita. ¶ Per hæc soluitur argumentum primum.{

Ad primum argumentum.

} Ius enim gentium sic non negatur quodammodo esse naturale, vt tamen censeatur ab illo differre propter illationem: tunc præsertim, dum longiùs conclusio à principijs distat. ¶ Secunda conditio humanæ legis est ordo{

Secunda humanæ legis conditio.

} ad commune bonum. Et secundum hunc ordinem diuiditur respectu diuersorum officiorum ac ministrorum, qui egregias operas nauant communi bono: vt est lex sacerdotum, qui religionis cultui consecrantur. Et leges militum, qui publici sunt custodes: legesque magistratuum, qui iustitiæ administrandæ præficiuntur. Haud tamen inde fit consequens (vt secundo loco ante quæstionem arguebatur) multiplicandam esse hanc diuisio{

Soluitur secundum argumentum.

}nem ad opificum numerum qui sunt in republica. Nam alij non sunt publici eius ministri communi bono deputati, sed particularibus necessitatibus inseruientes. ¶ Tertiò{

Tertia, vnde iuris humani tertia diuisio ducitur.

} conuenit legi humanæ ab illis institui, qui publica funguntur administratione rei publicæ: generis autem rei publicæ (vt suprà iam secundum Aristot. in Polit. diximus) multæ sunt species. Alia enim est Aristocratia, id est{

Prima Aristocratia

} optimatum principatus: quare leges quæ ab istis eduntur nuncupantur Senatusconsulta, responsa prudentum. &c. Secunda regimi{

Secunda Oligarchia.

}nis species est, Oligarchia, id est, paucorum diuitumque & potentum principatus. Et secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam dicitur honorarium. Tertium regimen{

Tertia Democratia

} est Democratia, hoc est, popularis potentia: cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autem distinguitur regimen tyrannicum, de qua specie propter eius corruptionem nullum sumitur legum nomen. Sed quartum regiminis{

Quarta regiminis species.

} institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum quæ
 dicuntur constitutiones principum. De quibus extat titulus. 1. lib.
 Digestorum: Cuius prima lex est, Quod Principi placuit legis habet
 vigorem. Aristot.
 Aristot.
 } autem ex his videtur aliud conminisci, quod ei forsan optimum
 iudicatum est. Et ex hoc (vt author est Isidô.) natæ sunt leges, quas
 Isidorus.
 } maiores natu simul cum plebibus sanxerunt. ¶ Et per hæc satisfactum
 est tertio argumen{
 Ad tertium argumentum.
 }to. Haud enim harum differentiæ legum ob numerum tantum legumlatorum
 discernuntur, imò ob species regiminis diuersas. Quocircà non est eadem
 ratio diuisionis legum in Romanas, Athenienses, Lacedæmones. etc. Hæc
 enim non specifica, sed prorsus numerica est. ¶ Quartum, quod lex humana
 sua ra{
 Quarta con ditio legis humanæ.
 }tione includit, est componere humanos mores, diuersosque animi insultus
 compescere. Ex hac ergò parte sumitur diuisio legum in legem Iuliam de
 adulter. & Cornel. de Sica. & Aquili. & alias: quæ licèt à suis
 authoribus nomina traxerint, tamen non solum hac ratione discrepant:
 (quod quarto argumento{
 Ad quartum.
 } impugnabatur) sed propter specificam actionum distantiam, de quibus
 latæ sunt. Restant ergò omnia argumenta soluta. Hæc autem satis dicta
 sint ad exponendum iuris diuisiones. De quibus, præter loca citata,
 copiosa fit mentio. ff. de orig. iuri.

QVAESTIO SEXTA, De potestate legis humanæ. S. Thom. 1. 2. quæst.
 96.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex humana in communi debeat constitui.

POST legis humanæ necessitatem, qualitatemque & diuisiones, sequitur
 de eius potestate, & virtute. Et initio ab eius generalitate sumpto
 quæritur primò, vtrum debeat in communi constitui. ¶ Et arguitur à parte
 negatiua. Primùm ex{

Argumen. 1. partis negatiuæ.

} Philosopho. 5. Ethicor. cap. 7. vbi ait: de singulis etiam lege
 iuberi, vt sacra Brasidæ facere: idque distinguit contra ea quæ publicis
 de{

Aristot.

}cretis instituuntur. Inde enim colligitur, leges non in communi tantum,
 sed in singulari quoque poni. ¶ Secundò, leges sunt de actio{

Argument. 2

}nibus nostris quæ tamen in singulari fiunt: ergò debent in singulari
 ferri. ¶ Tertiò, lex{

Argumen. 3.

} est mensura nostrarum actionum: & mensura, vt. 1. Metaphysi. docetur,
 debet esse certissima: actiones autem nostræ, lubricæ incertæque sunt:

congruentiùs ergò leges de singularibus casibus decernerentur quàm in communi. ¶ In contrarium est Pomponius Iu{

Pomponius.

}risconsultus. ff. de legib. vbi ait: Iura constitui oportet in his quæ accidunt, hoc est, in his quæ vsu venire solent: non tamen in his quæ præter opinionem & insperatò contingunt. Idque tribus subsequentibus legibus inculcatur.

REsponsio facilè per vnicam conclusionem{

Conclusio vnica responsiua quæsti.

} instituitur. Lex debet in communi constitui. Hoc est non debet præcipere, Si talis aut talis occiderit, vel tali de causa, aut cum tali circumstantia, capite plectatur: verùm in communi, Quicumque occiderit. Accidentariæ enim illæ circumstantiæ nequeunt lege concludi, at per prudentiam sunt postea perpendendæ. Enimuerò vt in speculatiuis, quemadmodum iubebat Plato, quiescendum in speciebus est: eò quòd de singularibus, quæ caduca sunt, nulla est scientia sed experientia: sic & in practicis de singularibus quæ fortè accidunt nulla esse potest lex, sed sola prudentia. Probatur autem prætereà conclusio{

Probatio conclusionis.

} tum ex fine legis, tum ex alijs quæ illi adhærent. Iam enim in quæstione proxima assertum est legem deberi pro communi vtilitate ciuium scisci. Inde ergò fit vt debeat talis condi, qualis communi expediat bono: commune autem bonum ex multis constat, tam personis quàm negotiorum varietate. Sunt inquam qui legibus parère coguntur, senes & iuuenes, potentes & debiles, sapientes & ignorantes: quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergò legifer hisce omnibus prospicere: quod fieri aliter nequit quàm si lex in communi ponatur. Deinde ponitur (vt. 1. de Ciuita. Dei, ait August.) non vt paruo tem{

Augustinus

}pore duret, sed vt longis sæculis. Graue enim respublica accipit detrimentum frequenti summutatione legum: si autem de singularibus casibus poneretur, illis demutatis mutari & ipsa subinde deberet. Ex præsentī conclusione elicitur illud axiōma, Lex non respicit ea quæ rarò, sed ea quæ plurimùm contingunt. Quod Iurisconsultus verbis citatis pronuntiat. ¶ Contra hanc igitur legum naturam{

Primum peccatum eorum qui singulis casibus peculiaribus legibus subueniunt.

} grauitè peccant qui singulis casibus legibus occurrere contendunt. Extat (vt exempli gratia dicam) lex de ambitu: nempe quo candidati ambire prensareque prohibentur. Vt autem hic murus firmior sit, alia communiter lege: videlicet nè quis domos ipsorum adeat, nè ipsi obambulent, nè vllus cum altero colloquatur. Quòd si scholaris contra fecerit, iure suffragandi priuetur: si verò candidatus ipse, ius quoque amittat petendi Cathedram. Re vera hoc plus iusto est irretire humanos animos. {

Secundum peccatum eorum qui in condendis legibus ad id solùm quod adest prospiciunt.

} Contra eandem itidem doctrinam delinquant, qui in condendis legibus non alia tempora longiùs prospiciunt quàm quod præsens est. Sunt inquam qui exiguum numerum personarum considerantes charitate feruentium graui legum onere religionum familias premunt, quas cùm posterī ferre nequeant, ceruicibus excutiunt. Verissima ergò doctrina

est quod leges debent sic in communi ferri, vt multis temporibus, personarumque qualitatibus & casibus coaptari possint.

AD primum igitur argumentum respon{
 Ad primum argumentum.
}detur tres gradus in præsentiærum distingui præceptionum ac prohibitionum humanarum. Primus est omninò generalis: nempè{
 Primus gradus.
} quando instituta non in gratiam alicuius singularis, sed in bonum totius reipublicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges: vt, Qui cædem fecerit, capite plectatur. Magistratus non pretio creentur. Iudicia iudices nè pretio vendant. Et istę sunt propriè leges. Alia verò sunt{
 Secundus gradus.
} quæ in gratiam singularis personæ conceduntur. Et istæ non tam leges quàm priuilegia seu dispensationes dicuntur: vt cùm rex militi strenuè se in bello gerenti iura nobilitatis confert. Et eleemosynas in subsidium belli contra Turcas largientibus singularia Pontifex impartitur priuilegia. Hoc autem perspectè audiendum{
 Potest vera lex ferri in gratiam singularis personæ.
} est. Potest enim vera lex in gratiam singularis personæ ferri, vt sunt leges Festorum quæ in honorem Virginis sacrę, aut alius cuiusque Diui solenniter feriamus: nam istæ etiam in communi omni populo indicuntur. Priuilegia autem non præferunt talem vniuersalitatis speciem: aliàs iam inducerent formam legis. Vt est illa quæ totam nobilitatem à soluendis tributis eximit: & illa generalis, Qui tot annis militauerit, emeritus sit miles. In postremo autem{
 Postremus gradus.
} gradu sunt sententiæ iudicum (quę vt suprà dictum est) non leges, sed legum sunt applicationes ad singularia. ¶ Secundi autem argu{
 Ad secundum argumentum.
}menti responsio facilima est. Nam cùm lex mensura sit, non debent esse tot leges quot actiones: sed sicuti vna regula artifex plurimos disponit lapides, & eadem vlna plurimas metimur quantitates: sic vna communi lege plurimas regulamus actiones. ¶ Ter{
 Ad tertium.
}tio autem argumento fatemur non posse humanas leges tanta pollère certitudine quanta est in naturali: sed tamen neque in omnibus exigenda est eadem certitudo: vt. 1. Ethicor.{
 Aristot.
} ait Aristot. Et ideò satis est humanis legibus si plurimùm sint vsu rectæ, licèt nonnunquàm deficient.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

POstquàm de generali forma legis visum est, in communi esse ferendam, sequitur vt de eius latitudine videamus, an omnia vitia debeant humanis legibus prohiberi. Existit enim statim in foribus ratio affirmatiua. Enimuerò si leges (vt suprà nos{
 Prima ratio. Isidorus.

} Isidô. docuit) in hoc humanitûs positæ sunt, vt earum metu
coërceatur iniquorum audacia, cûm aliter coërceri nequeat, quàm si omnia
prohibeantur vitia, consequens fit vt omnia humanis legibus vetari
debeant.

¶ Secundò, cûm etiam ex Aristotele iam au{
Secunda ratio.

}diuimus illud esse legislatoris propositum, vt bonos studiososque
faciat ciues: id autem nequeat nisi homines ab omnibus vitijs
refrenando: fit vt debeat legibus omnia compescere vitia. ¶ Tertiò, lex
humana (vt etiam{

Tertia ratio

} visum est) à naturali deriuatur: legi autem naturæ cuncta repugnant
vitia: ergò legibus humanis omnia caueri debent. ¶ In contrarium est
August. lib. 1. de libe. arb. vbi ait huma{

Augustinus.

}nam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam
prouidentiam vindicantur.

REsponsio huius quæstionis more & vsu patentissima est, quæ duabus
conclusio{

Prima conclusio. Suadetur conclusio naturali ratione.

}nibus constat. Prior est: Leges humanæ non omnia prohibent vitia.
Fulcitur autem hac naturali ratione: Lex (quod identidem resumimus)
mensura est humanarum actionum: mensura autem (vt. 10. Metaphysi. author
est Philosophus) homogenea esse debet, hoc est eiusdem rationis rebus
ipsis quas metimur. Enimuerò quantitates continuas vlna metimur, aut
pede, aut palmo, quæ quantitates itidem continuæ sunt: liquores verò &
grana metimur modio: sed pondera libra: idque in singulis generibus
obseruamus: fit ergò consequens vt leges hominum humanæ sint
conditioni adaptandæ. Id quod Isidô. illic admonuit, vbi iussit legem
debere esse possibilem secundùm naturam & secundùm consuetudinem patriæ.
Conditio autem humana id postulat, vt leges non sint summo rigore
vitiourum vindices: ergò tales debent institui. Quòd autem hoc nostra
conditio & ingenium expostulet, sic accipito: Leges toti multitudini
ponuntur: in multitudine autem longè plures sunt qui virtutum habitibus
non sunt imbuti, sed cum prauis corruptisque affectibus colluctantur,
quique adeò potentes non sunt præclara virtutum opera assequi: nam
studiosi habitus sunt, quibus facultatem nanciscimur studiosè agendi:
ergò sicuti leges non eædem pueris quæ viris, neque eædem sæcularibus
quæ religiosis ferendæ sunt: sic neque toti multitudini illa sub pænæ
interminatione prohibenda sunt à quibus tota multitudo pro humana
fragilitate abstinere non potest, sed ea prorsus quæ plurimi cauere
possunt. ¶ Posterior conclusio. Ea potissimùm{

Postrema conclusio.

} vitia, flagitia, & scelera, debent leges humanæ prohibere, quæ
republicam de sua pace & quiete deturbant: qualia sunt crimina quæ
iniuriam habent annexam: puta illa quæ sunt contra commutatiuam
iustitiam, vt homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atque
id genus reliqua. Enimuerò tranquillitas hæc{

Probatio.

} & reipublicæ serenitas, scopus est & finis omnium qui leges condunt.
Quin verò alia quæ impunè permittunt, vt hæc euitentur sinunt: nempè

meretricia, vt adulterijs obuietur: vsuræ, vt caueantur furta. Hinc fit crimi{

Collorarium.

}na & scelera non quo grauiora sunt coràm Deo duriùs in republica vindicari: sed quo paci sunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora sunt furtis, & blasphemix quæ homicidia sua immanitate exuperant, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo reseruantur castiganda. Veruntamen illa quæ substantiam religionis concutiunt, vt hæreses & apostasiæ: atque illa quæ sua fœditate aures inficiunt, licèt non sint hominibus iniuriosa, acerbius nihilo minùs sunt vindicanda.

AD primum igitur argumentum respon{

Ad primum argumentum.

}detur, quòd Isidòrus dum ait, legum metu coërcenda esse hominum audaciam, seipsum exponit, quòd debeant legibus prohiberi iniuriæ quas contra iustitiam impuri audacesque homines reipublice inferunt: haud tamen arbitratur necessarium cunctas subinde culpas in quas debilitas humani generis collabatur, earundem vigore vlciscendas. ¶ Ad secundum{

Ad secundum argumentum.

} autem respondetur, homines ad virtutem alliciendos esse ac promouendos more suo, vt scilicet gradatim eorum imperfectione ad perfectionem appulsa, promoueantur. Obidque non sunt legibus, quæ omnibus debent esse communes, illa instituenda egregia officia, quæ solis integris viris, & virtute progressis possibilia sunt: sed illa prorsus quæ etiam imperfectiores adire ferreque possunt, vt illis facilioribus imbuti ad alia quæ ardua sunt valeant sua sponte conscendere. Ac non citiùs vsu veniat, vt dum nimia legum angustia sepiuntur, in deteriora prosiliant. Nam (vt legitur Prouer. 30.) qui nimis emungit elicit san{

Prouerb. 30. Matth. 9.

}guinem. Et Matth. 9. Si vinum nouum, id est ardua & calore feruentia mandata, mittatur in vtres veteres, id est, in homines impuros corruptisque affectibus laceros, vinum effunditur, hoc est, præcepta contemnuntur, & ex contemptu iniqui in peiora prorumpunt. ¶ Ad tertium respondetur quòd etsi lex hu{

Ad tertium argumentum.

}mana à naturali deriuetur, non tamen illam ad vnguem adæquare debet: neque ideo (vt loco citato ait August.) quòd non omnia vetet, quæ vetat & iubet improbanda sunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

VT circa malorum prohibitionem sic & circa virtutum præceptionem videndum est quàm latè lex humana se extendat, vtrùm scilicet omnium virtutum actus debeat præcipere. Et arguitur à parte negatiua.{

Argumen. 1. partis negatiuæ.

} Virtutum officia vitiorumque opera contraria sunt: lex humana non omnia prohibet vitia: ergò nec omnes præcipit studiosas actiones. ¶ Secundò, virtutis opus à virtute procedit:{

Argument. 2

} Virtus autem finis est legis: nam vt diximus finis legislatoris est bonos studiososque facere ciues: præcepta verò legis non finis, sed media sunt ad consequendum finem: ergò virtutum opera non cadunt sub præcepto legis. ¶ In contrarium autem est authoritas Philosophi. 5. Ethicor. cap. 1. vbi ait: leges ob com{

Aristot.

}munem omnium vtilitatem de omnibus dictare. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere quæ ad virum pertinet fortem, & item ea quæ sunt temperantiæ, & etiam ea quæ sunt mansueti, & in cæteris identidem virtutibus atque vitijs alia iubens atque alia vetans.

AD præsentem quæstionem perinde atque ad præcedentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Nulla est virtutis{

Prima conclusio. Aristot. Plato.

} species, de cuius actibus non aliquos præcipiat lex humana. Conclusio est non solùm Arist. loco citato, verum & Platonis Dialog. 1. de legibus. vbi ait eos qui de diuina republica disserunt, non ad particulam virtutis & præsertim ad degetiorem, sed ad vniuersam ipsos virtutem respexisse putandum, & per singulas earum species leges quæsisse. Ratio{

Ratio conclusionis.

} autem quam nos natura docet, quamque sanctus Thom. dilucidat, hæc est. Virtutum species ratione obiectorum distinguuntur: nullum autem est virtutis obiectum quod non ad bonum referri possit commune, quin verò sæpius idem etiam ad priuatum: vt ea quæ fortitudinis sunt, & ad protectionem, seu propriæ personæ, seu amici accommodari contingit, & rursùs ad tutelam reipublicæ. Et quæ sunt temperantiæ ad bonam priuati hominis valetudinem, & rursùs vt habilior ciuis ad contemplationem fiat eorum quæ bono publico conducunt. Et simile est in cæteris. Cùm igitur lex omnis humana (vt dictum est) ob communem mortalium vtilitatem constituatur, consequens fit vt nulla sit virtutis species de cuius actionibus lex humana non iubeat. Quòd si des fortè priuatam aliquam, infrà tibi respondebitur. ¶ Posterior conclusio. Leges hu{

Vltima conclusio.

}manæ non de singulis actibus singularium virtutum præcipiunt. Itaque præcipiunt de singularum virtutum aliquibus actionibus: non tamen de singulis omnium. Vt si verbi gratia dixerimus, in materia for{

Explanatur conclusio.

}titudinis præcipit lex humana rempublicam defendere, etiam cum mortis periculo: non autem sic defendere amicum: sed hoc relinquit legi naturæ. In materia temperantiæ præcipit Ecclesia certis diebus ieiunia: non autem in reliquo temporis anno moderatè comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis iubet certos dies Diuis dedicare, ac sacris interesse: non autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentibus alere filios secundùm suum statum, & nonnunquàm filijs viceversa parentes. Extra illos autem casus reliqua ad legem naturæ & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In summa, lex humana ea duntaxat præcipit officia quæ ad bonum commune referuntur: vel per se, & proximè, vt ad publicum bellum arma indui: vel mediatè (vt aiunt,) vt illa quæ ad bonam attinent disciplinam per quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. Quæris ergò quid si aliqua esset{

Quæstio.

} virtutis species quæ nullatenùs ad bonum publicum referri posset? Respondetur nul{

Solutio.

Idem esse prorsus cuius non saltem aliquis actus ad idem bonum quandoque referri valeat. Neque verò generalis hæc conclusio morales tantum virtutes amplexatur, verum & intellectuales. Legibus nanque humanis, & artes iubentur in republica & scientiarum contemplationes. ¶ At verò si idem res{

Argumentum.

Idem habet, ut etiam virtutes intellectuales conclusio comprehendat, emergit statim argumentum quod non sit in vniuersum vera. Nam obiectum supremæ virtutis intellectualis in qua summa posita est nostra felicitas, cum Deus ipse sit per essentiam, in nullum aliud commune bonum est referibile. Respondetur autem{

Responsio.

Idem quod etsi per se Deus in nullum alium referatur finem, eò quod ipse sit vniuersalis omnium, idemque summus: tamen quatenus facili visione à nobis attingitur & possidetur, refertur quidem, tum in nostram felicitatem ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam, quæ per eandem visionem fit in beatis illustrior.

Ad primum igitur argumentum respon{

Ad primum argumentum

Idem detur quod sicut lex humana non prohibet singulos vitiosos actus, idem neque præcipit studiosos vniuersos. Sed est tamen differentia quod quantum ad virtutes nulla est species cuius non aliquem præcipiat actum: tamen quantum ad vitia, nihil vetat aliquam esse speciem cuius nullum actum prohibeat. Et propterea præcedenti articulo responsum est ad vniuersalitatem negatiuè: præsentem verò affirmatiuè. Nullum enim prohibet aut iocosum aut officiosum mendacium, neque vllam simplicem fornicationem, nisi circumstantiam habeat speciem variantem in genere moris: ut adulterium, incestum. etc. ¶ Ad secundum{

Ad secundum argumentum.

Idem respondetur quod actus bifariam dicitur virtutis: vno modo quantum ad substantiam: quia scilicet fit secundum rationis normam: siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat qui non est habitu præditus. Alio verò modo quia ex habitu proficiscitur, atque adeò promptè & delectabiliter fit: lex ergò nihil de habitibus præcipit, sed de actibus, qui media sunt ad comparandum habitum. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curans an ex habitu id fiat: agere autem ex habitu, non est præceptum legis, sed finis: nam iubendo nobis operari, intendit legifer habitus in nobis ingenerare quibus studiosi efficiamur.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientiæ.

POSTQVAM visum est de potestate legis humanæ quantum ad extensionem, videre restat quantum ad eius vim, an vsque ad conscientias attingat, quas ligare possit. Est enim statim in propatulo ar{

Argumen. 1.

Idem argumentum à parte negatiua. Potestas inferioris non attingit vsque ad superioris forum: ut in eius iudicio obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuina: ergò non potest conscientias ligare quantum ad diuinum forum. ¶ Secundò arguitur quod{

Argumen. 2.

} inde sequeretur & patrefamiliâs suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarent in foro Dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ità & honorare parentes, vbi & obedientia compræhenditur: consequens autem videtur esse contra id quod suprâ dictum est: nempè citra vim coërciuam, quæ in patrefamiliâs non existit, leges non posse condi. ¶ Tertiò, iudiciuim conscientiæ ex di{

Argumen. 3.

} uinis pendet mandatis quæ indicia sunt & documenta diuinę voluntatis: contingit autem leges humanas cum diuinis pugnare, secundum illud Matth. 15. irritum fecistis mandatum Dei{

Matthæus.

} propter traditiones vestras: ergò non omnis lex humana obligat in foro conscientiæ. ¶ Quin{

Argumen. 4

} verò quartò arguitur. Sententia iudicis (vt suprâ diximus) est quędam legis applicatio: eiusmodi autem sententia non semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit: vt puta dum iudex secundum allegata & probata contra veritatem innocentem condemnat. Imò quandoque condemnatus nullatenùs potest sententiæ parère: vt si clam quis duxit vxorem vnam, & palâm alteram: tunc enim iustè & iuridicè debitum iubetur reddere secundæ, & tamen potiùs mori debet quàm obtemperare: esset nanque fornicatio: ergò neque lex iusta obligat in conscientia. ¶ Quintò, leges humanæ frequenter solent {

Argumen. 5.

} calumniam, ac subinde iniuriam hominibus irrogare, secundum illud Isaiæ. 10. Væ qui condunt le{

Isaias.

} ges iniquas, & scribes, iniustitias scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei. oppressionem autem ac tyrannidem repellere cuique fas est. ¶ In contrarium est Apostolus Petrus in sua{

Petrus.

} prima Cano. cap. 2. Vbi postquam omnes Christianæ familiæ admonuit, vt subditi essent dominis, non tantum bonis, sed etiam discolis, quia sic erat voluntas Dei, subdit: Hæc est enim gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. dicens autem propter conscientiam Dei, insinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

QVæstio est in qua aliquanto plus dubietatis, ac difficultatis quam in superioribus inest. Ad cuius vtique intellectum distinguendum est inter leges iustas atque iniustas. Tribus ergò conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima, lex humana tam ciuilis quam canonica, si{

Prima conclusio. Probatio.

} iusta sit, autoritate viget vique pollet obligandi subditorum conscientias. Probatur. Lex omnis humana (vt dictum est) ab æterna per naturalem deriuatur: secundum illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: vbi (vt suprâ discernendo notauimus) priori membro designatur regnandi potestas diuinitùs principibus collata: iuxta illud Pau{

Paulus.

} li: Omnis potestas à Domino Deo est: posteriori verò prudentia per quam leges condunt & executioni mandant: ergò ex eadem æterna lege virtus

ad easdem subinde leges deriuatur, qua sint in conscientia apud Deum ipsum obligatoriæ. Existimatur autem legis iustitia ex{

Ad legis iustitiam omnes eius causæ cedant necesse est.
} omnibus eius causis: scilicet finali, efficiente, materiali, atque formali. Finali inquam, vt pro communi bono sit condita: eadem enim differentia (vt diximus) quæ inter tyrannum & regem, inter leges quoque dignoscitur. Nempè vt quæ pro communi vtilitate sit lata, iusta habeatur: quæ verò pro particulari, tyrannica. Secundò, ex parte agentis: vtpotè quod qui illam tulerit, suam non fuerit facultatem transgressus. Tertiò, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona sunt, prohiberi non debent: ità neque opera mala materia præceptionis sunt. Quartò ex parte formæ. Nam cùm lex, regula sit, ea debet rectitudine & æquitate splendere, vt talem seruet tam in honoribus quam in oneribus proportionem ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus reipublicæ: sunt quippe ceu partes in toto: obidque sicut partibus diuisa sunt à natura munera, sic & onera secundum proportionem facultatum ciuium imperanda singulis sunt, atque honores secundum proportionem dignitatum impartendi. Igitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit. ¶ Se{

Secunda Conclusio.

}cunda conclusio: lex humana iniusta non obligat in foro conscientiæ. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta,{

Probatio.

} cùm recta non sit, regula esse nequit, atque adeò neque lex: quæ autem non est lex, obligat neminem. Legis autem iniustitia duobus pen{

Legis iniustitia vnde sit pensanda.

}satur modis. Primò, si bono aduersetur humano: vt puta ratione aliqua cuipiam prædictarum quatuor contraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agentis, aut materiæ, aut formæ. Altero modo si contraria sit bono diuino. Et quanuis nequeant Deo esse contrariæ nisi ratione pariter materiæ, vel aliarum prædictarum causarum, notatur tamen distinctio hæc vt ad tertiam conclusionem sternatur aditus, quæ talis est. ¶ Le{

Tertia conclusio.

}ges illæ quæ humano tantum bono aduersantur, licèt in conscientia de se non obligent, ligant tamen quandoquæ ratione scandali: quæ verò diuino bono impiè repugnant, nullatenus: sed apertè est illis obuandum. Prius membrum patet: nam in his quæ præ se non ferunt manifestariam tyrannidem, resistere potentibus non est citra scandalum possibile: & ideo ferendi interim sunt quousque leniori via in mentem saniolem adducantur. Huc enim pertinet Christianum consilium, Matthæ. 5. Qui angariauerit te mille{

Matthæus.

} passus, vade cum eo & alia duo: & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium. At verò si tyranni vel ad idololatriam nos suis legibus inducerent, vel à nostris arcerent sacramentis, vel ad alios mores aut ritus fidei contrarios propellerent, nullum esset formidandum scandalum, sed illud esset grauissimum, si illis non statim posthabita vita obsisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius, Actu. 5. Obedire oportet Deo magis quàm{

Actu. 5.

} hominibus. Sic nanque respondit Petrus principi Sacerdotum præcipienti nè in nomine Christi prædicarent. Hisce iniustitiæ formulis ex arte dispositis vniuersæ comprehenduntur quas iuris interpretes ad